

RAZVOJNA NALOGA USTVARJANJE UČNIH OKOLIJ ZA 21. STOLETJE – DELO S ŠOLSKIMI RAZVOJNIMI TIMI

FS DIDAKTIČNI SLOVARČEK (Verzija 1, 12. 4. 2022)

KAJ JE FORMATIVNO SPREMLJANJE?

FS je ena najpomembnejših aktivnosti za vzpostavljanje vezi med učencem in učiteljem z namenom premagovanja vrzeli med procesoma učenja in poučevanja. Učitelje navaja na strategije za izboljšanje poučevanja in na upoštevanje različnih vidikov učenja (strategije učenja).

Glavno vlogo pri tem ima sporočanje povratnih informacij (kriteriji) o doseganju učnih ciljev (nameni učenja) in navajanje učencev na samovrednotenje učenja in znanja (različnost, integriteta). Pomembno vlogo ima tudi vrstniško vrednotenje. Učence se navaja na večjo odgovornost za lastno učenje in znanje (integriteta). FS se lahko uvede za različne oblike preverjanja in ocenjevanja znanja: tudi na klasične teste znanja (ne le ustno, izdelki), če ima povratna informacija namen izboljšati znanje in učni uspeh.

(Povzeto po: Paul Black, britanskem strokovnjaku za FS.)

MODEL FORMATIVNEGA SPREMLJANJA

Faze/koraki formativnega spremljanja:

- predznanje,
- nameni učenja (cilji) in kriteriji uspešnosti,
- razvijanje učnih strategij (poti) učenja, dejavnosti dokazi učenja,
- povratna informacija,
- postavljanje vprašanj,
- samovrednotenje, vrstniško vrednotenje, refleksija in regulacija učenja

NAMENI UČENJA

Pri načrtovanju pouka in pri napovedi učne ure učencem izhajamo iz učnih ciljev v učnih načrtih. Učni cilji so pogosto zapisani v zahtevnem strokovnem jeziku, zato jih je treba preoblikovati in poenostaviti, da bodo učencem razumljivi. Tako preoblikovane in poenostavljene učne cilje imenujemo pri formativnem spremljanju namene učenje. V namenih

učenja je zajeto deklarativno znanje (vsebine), procesno znanje (veščine) in odnosno znanje (vrednote).

Razjasnitev namenov učenja učencem pomaga razumeti, katerih znanj in veščin se bodo naučili, po katerih vrednotah se bodo ravnali. Spoznajo pa tudi dejavnosti, skozi katere bo potekalo učenje. Učitelj naj učencem tudi omogoči sooblikovanje namenov učenja, npr. tako, da glede na skupne namene učenja opredelijo svoj namen (ali več namenov) učenja. Na tak način dosežemo bolj odgovoren odnos do učenja, učenci s sooblikovanjem namenov učenja prevzemajo odgovornost za svoje učenje in znanje.

Namene učenje zapišemo v 1. osebi ednine (z vidika učenca) – »Učim se ...«:

- * *Učim se pojasniti vzroke za prvo svetovno vojno.*
- * *Učim se razlikovati med vzroki in povodom za prvo svetovno vojno.*
- * *Učim se del s pričevanji (vojaški dnevniki) in njihovega pomena za zgodovino.*
- * *Učim se pomena življenja v miru glede na izkušnje bojev s soške fronte.*

KRITERIJI USPEŠNOSTI

S kriteriji uspešnosti učenci in učitelji spremljajo in vrednotijo kakovost raznolikih dokazov učenja in znanja. S kriteriji uspešnosti učenci in učitelji ugotovijo, v kolikšni meri so bili doseženi nameni učenja (učni cilji in standardi znanja). Kriteriji uspešnosti zato izhajajo iz namenov učenja. Izraženi so v 1. osebi ednine (z vidika učenca) – »Uspešen/uspešna bom, ko ...« Tudi kriteriji uspešnosti morajo obsegati deklarativno, procesno in odnosno znanje. Kriteriji uspešnosti pri formativnem spremljanju so:

- * povezani z učnimi cilji in standardi znanja/pričakovanimi dosežki;
- * specifični, konkretni in realni;
- * jasni in učencem razumljivi (to najlažje dosežemo tako, da učence vključimo v sooblikovanje kriterijev uspešnosti – npr. pokažemo jim primere izdelkov učencev iz preteklih let, nato pa skupaj ugotovimo, kakšni so odlični izdelki in širše učni dosežki;
- * opisujejo znanje, učenje, veščine, aktivnosti idr.;
- * zapisani so v 1. osebi ednine;
- * vključujejo učne dosežke in proces učenja;
- * jasno izražajo, kakšni morajo biti učni dosežki in učenje, da bodo učenci uspešni (kakšen je npr. odličen učni dosežek);
- * s počjo kriterijev uspešnosti učitelj sporoči učencem, kako uspešno so na poti doseganja namenov učenja, lahko se učenci sami ovrednotijo, lahko vrstni ovrednoti vrstnika (vrstniško vrednotenje).

S pomočjo kriterijev uspešnosti učenci prejmejo informativno in spodbudno (formativno) povratno informacijo o kakovosti učenja in znanja, ki omogoča izboljševanje učnih dosežkov in učenja v največji meri glede na potencialne učencev.

S kriteriji uspešnosti znanje in učenje učencev le spremljamo in preverjamo ter ga ne ocenjujemo. Za ocenjevanje znanja se pripravi kriterije ocenjevanja, ki izhajajo iz kriterijev uspešnosti, ne smejo pa presegati učnih ciljev in standardov znanja (kriteriji uspešnosti jih načeloma lahko). Učitelj torej določi, katero znanje bo le spremljal in preverjal ter katero bo ocenjeval (praviloma se ne ocenjuje odnosnih in nekaterih procesnih znanj, se jih pa spremlja,

spodbuja, preverja). Formativno spremljanje in preverjanje znanja tako omogoča učencem izboljševanje učnih dosežkov glede na kriterije uspešnosti ter vodi v končno sumativno oceno.

DOKAZI UČENJA

Dokazi učenja obsegajo raznolik nabor dokazil o učenju in znanju učencev. Gre zbirke virov z informacijami o učnih dosežkih učencev ter njihovem procesu učenja. Zbirajo se v vseh fazah učnega procesa.

Dokazi učenja omogočajo učencu vizualizacijo njegovega učenja in znanja. Povedo mu, kako uspešno se uči, kaj mora še izboljšati pri svojem učenju in razumevanju učne snovi glede na namene učenja. Dokazi morajo biti raznoliki, da lahko učenec izkaže znanje na področjih, na katerih je močan, izboljšuje pa tudi področja rasti (kjer je šibkejši). Z dokazi učenja pridobi učenec vpogled v svoje znanje in napredek.

Dokazi omogočajo učitelju vpogled v učenčevo razumevanje učne snovi in njegov proces učenja ter tako ugotovi, kako uspešno dosega cilje pouka. Dokazi učenja omogočajo bolj veljavno, zanesljivo in verodostojno oceno znanja učencev. Glede na dokaze učenja učitelj prilagaja proces poučevanja, tako da načrtuje ustrezne dejavnosti, učno individualizacijo in diferenciacijo, raznolike načine izkazovanja znanja. Učitelj tako tudi prenese del odgovornosti za učenje in znanje na učence.

V tabeli predstavljamo nabor možnih dokazov učenja:

Dokazi, ki izhajajo iz pogovorov med poukom, kot so:	Dokazi, ki izhajajo iz opazovanj:	Izdelki kot dokazi:
<ul style="list-style-type: none"> • vprašanja in odgovori, • problemsko raziskovalno vprašanje, • intervjuji, • okrogle mize učencev, • samovrednotenje in vrstniško vrednotenje, • refleksije učencev (nanašajo se na njihove vrednote, stališča, prepričanja, vezane na vsebino, procese učenja itd.). 	<ul style="list-style-type: none"> • razvoja zmožnosti učencev (avdio, video posnetki), • učenčevega načrtovanja in izvajanja dejavnosti, • dela učencev v skupinskih, sodelovalnih dejavnostih, • prispevka učenca k skupinskemu dosežku, • razvoja pojmov, • itd. 	<ul style="list-style-type: none"> • digitalne predstavitve: projekcija, spletna stran, fotografija, film, skladba, • medijska orodja: časopis, reklama, prospekt, uvodnik, oglas, strip, poročilo, članek, reportaža, • temeljna pisna besedila: spis, poročilo, pismo, novica, scenarij, • vizualne predstavitve: stenska slika, plakat, diagram, oglasna deska, razstava, skica, grafični organizatorji, • ustne in praktične predstavitve: eksperiment, dramatizacija, igra vlog, skladba, zapeta pesem, • itd.

VPRAŠANJA V PODPORO UČENJU

Vprašanja v podporo učenju so značilna za vse faze učnega procesa – od ugotavljanja predznanja, za spodbujanje motivacije, za obravnavo nove učne snovi, za spremljanje, preverjanje in ocenjevanje znanja. Postavlja jih učitelj učencem in učenci učiteljem, učenci učencem (sodelovalno učenje in vrstniško vrednotenje), učenci sami sebi (samovrednotenje, samorefleksija).

Pri postavljanju vprašanj, ki se nanašajo na kognitivni vidik učenja in znanja se običajno uporablja Bloomova taksonomija znanja in ciljev.

Vprašanja pa se lahko postavlja tudi v procesu samovrednotenja znanja in samorefleksije o učenju in znanju:

- Dosežek – znanje, izdelek ⇔ koliko ustreza pričakovanemu znanju/izdelku glede na kriterije uspešnosti in kriterije ocenjevanja znanja.
- Učenci odgovorijo na vprašanja za refleksijo, npr.:
 - Kaj mi je posebno dobro uspelo pri učenju?
 - Kaj sem pri učenju spoznal/-a o sebi in o svojem delu?
 - Kaj bi lahko izboljšal/-a pri svojem učenju in znanju?

POVRATNA INFORMACIJA

Ključno vlogo pri formativnem spremljanju in vrednotenju (spremljanju lastnega procesa učenja, samovrednotenju in vrstniškem vrednotenju) ima sporočanje povratnih informacij s pomočjo kriterijev uspešnosti o doseganju namenov učenja. Povratna informacija naj se ne nanaša le na popravilo napak in pomanjkljivosti, ampak naj vključuje tudi možnosti, napotke za izboljšave. Učinkovita je, če poteka kot dialog in spodbuja razmišljanje učencev o lastnem znanju in učenju. Povratne informacije se lahko sporoča vsako učno uro znotraj učnih sklopov in med njihovo obravnavo, v obdobju enega ali več tednov v okviru obravnave učnih sklopov in med njimi ali v času enega ocenjevalnega obdobja ali dlje za obsežnejše tematske sklope.

Povratna informacija mora biti informativna in spodbudna, biti pa mora tudi:

- **zgovorna** – opiše naj čim več vidikov kakovosti dosežka oz. znanja;
- **pravočasna** in primerno pogosta – podana naj bo čim prej;
- **jasna** – opiše naj, kaj je dobro pri dosežku oz. znanju, kako dobro je izkazano znanje, kaj še ne ustreza dogovorjenim kriterijem uspešnosti (pričakovanim dosežkom/rezultatom – namenom učenja) in kaj natančno je treba še izboljšati (glede na kriterije) ter kako (npr. načrtovanje učinkovitih strategij učenja (bralnih učnih strategij));
- **primerna** – najprej se izpostavi pozitivne vidike izkazanega znanja, nato pa se analizira pomanjkljivosti, brez oštevanja ali omenjanja osebnostnih značilnosti učenca;
- **rahločutna** – izražena z občutkom, nenapadalno, neosebno, vendar zavzeto.

Povratna informacija mora biti konkretna, specifična in uporabna, vsebuje naj tudi predlog, kako izboljšati dosežek/izdelek, in sicer s pomočjo:

- * opomnika za sposobne učence (npr. podrobneje pojasni vzroke za nek zgodovinski dogodek);
- * usmerjanja za učence, ki rabijo več podpore (npr. katera dejstva v zgodovinskem viru kažejo na neki zgodovinski dogodek);
- * primera, za vse učence (npr. pri pouku smo obravnavali ta primer, ti pa poišči svojega in pojasni, kako podpira neko trditev).

Povratna informacija vključuje komentar, v katerem se izpostavi dosežek, naveže na konkretno značilnost učenčevega dosežka in nakaže možnost izboljšave. Povratna informacija ne vključuje presojanja. Najbolje je, da je sporočena po metodi sendvič, učencu pa je treba opisati:

- * kaj konkretno je počel/naredil/izdelal (dobre plati in pomanjkljivosti);
- * kaj naj spremeni/izboljša/preoblikuje in
- * kakšne pozitivne spremembe bodo nastale, če bo upošteval predloge/priporočila/želje/morda zahteve.

Povratno informacijo navadno sporočamo po metodi sendviča in ne vključuje presojanja

Metoda sendvič pri sporočanju povratne informacije.

Učenci naj na temelju povratnih informacij sproti vrednotijo in izboljšujejo svoje učenje ter pravočasno ukrepajo glede možnih izboljšav. Z lastno povratno informacijo, ki poteka v obliki pogovora samega s seboj v procesu samoopazovanja, samospremljanja, samorefleksije in samovrednotenja, se pomembno prispeva k formiranju učenčeve osebnosti. Formativne strategije pa dokazano vplivajo na izboljšanje učnih dosežkov, še zlasti učno šibkejših učencev.

SAMOVREDNOTENJE IN VRSTNIŠKO VREDNOTENJE

Pri samovrednotenju v okviru formativnega spremljanja gre za proces razmišljanja o lastnem delu, učenju in znanju ter za njihovo samovrednotenje glede doseganja namenov učenja (učnih ciljev) s pomočjo kriterijev uspešnosti, pri čemer se opredeli tudi močna in šibka področja ter načrtovanje ustreznih sprememb in izboljšav. Samovrednotenje predstavlja dušo formativnega spremljanja in je odvisno od tega, v kolikšni meri so učenci aktivno vključeni v učenje oz. od učiteljevih pojmovanj in razumevanja vrednotenja znanja in tudi širše učnih načrtov.

Pri vrstniškem vrednotenju proces vrednotenja znanja in/ali učenja vzajemno opravijo med seboj sošolci/sošolke s pomočjo povratne informacije na temelju kriterijev uspešnosti.

Izbor literature

- Anderson, L. W. idr. (ur.) (2016). Taksonomija za učenje, poučevanje in vrednotenje znanja: revidirana Bloomova taksonomija izobraževalnih ciljev. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Black, Paul (2010). Vrednost povratne informacije v formativnem spremljanju in težave pri njenem uvajanju v dialog. V: Didaktika ocenjevanja znanja. Vrednost povratne informacije za učenje in poučevanje. Zbornik 3. mednarodnega posveta v Celju marca 2009. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 94–95.
- Formativno spremljanje v podporo učenju. Priročnik za učitelje in strokovne delavce. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2016 ((1. zvezek: *Zakaj formativno spremljati*; 2. zvezek: *Nameni učenja in kriteriji uspešnosti*; 3. zvezek: *Dokazi*; 4. zvezek: *Povratna informacija*; 5. zvezek: *Vprašanja v podporo učenju*; 5. zvezek: *Samovrednotenje in vrstniško vrednotenje*; 7. zvezek: *Formativno spremljanje v vrtcu*).
- Gradiva projektov Refleksivna edukacija 1999–2005, EUfolio 2013–2015 in razvojne naloge FS/P (2016–2018).
- Hayward, Louise (2018). Learning, Learners and Assessment. The Heart of the Assessment for Learning. Zaključna konferenca razvojne naloge Formativno spremljanje/preverjanje 11. 1. 2018. Interno gradivo. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Hattie, John (2012). Visible learning for teachers. London: Routledge.
- Hattie, John. Visible learning, Tomorrow's Schools, The Mindsets that make the difference in Education, dostopno na <http://www.vs-kombre.kk.edus.si/komercialist/visiblelearning.pdf> (dostop: 18. 8. 2017). Informacije so tudi na spletni strani <http://visible-learning.org/> (dostop: 18. 8. 2017).
- Komljanc, Natalija (2009). Formativno spremljanje učenja. Vodenje procesa ocenjevanja za spodbujanje razvoja učenja. Zbornik 2. mednarodnega posveta v Celju marca 2008. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 8–17.
- Marentič Požarnik, Barica (2000). Psihologija učenja in pouka. Ljubljana: DZS.
- Marsh, Colin J. (2008). Pomen poznavanja ocenjevanja za poučevanje. V: Didaktika ocenjevanja znanja. Razvoj didaktike na področju ocenjevanja znanja. Zbornik prispevkov. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 32–40.
- Marsh, Colin J. (2010). Nekateri implikacije kurikula za spremljanje znanja. V: Didaktika ocenjevanja znanja. Vrednost povratne informacije za učenje in poučevanje. Zbornik 3. mednarodnega posveta v Celju marca 2009. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 88–90.
- Nameni učenja in kriteriji uspešnosti. 1. zvezek zbirke Formativno spremljanje v podporo učenju. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2016.
- Pečjak, Sonja, Gradišar, Ana (2012). Bralne učne strategije. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Razdevšek Pučko, Cveta (1998). Samoocenjevanje – sestavina nove doktrine ocenjevanja. V: Pedagoška obzorja. Didactica Slovenica, št. 1-2, str. 3–15.
- Raziskava o ravni samovrednotenja med slovensko mladino. Inštitut za razvijanje osebne kakovosti v sodelovanju z Uradom RS za mladino, 2004.
- Samovrednotenje, vrstniško vrednotenje. 5. zvezek zbirke Formativno spremljanje v podporo učenju. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2016.
- Sentočnik, Sonja (2012). Spremenjeni poudarki pri praksi preverjanja in ocenjevanja – primer avtentičnih preizkusov. V: Ugotavljanje kompleksnih dosežkov. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 69–97.
- Spiller, Dorothy (2009). Assessment Matters: Self-Assessment and Peer Assessment. Teaching Development. The University of Waikato.
- Wiliam, Dylan (2013). Vloga formativnega vrednotenja v učinkovitih učnih okoljih. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 123–141.